

Analiza sektora oświaty w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce

Ewa Krakowińska

Artykuł zawiera analizę niektórych wskaźników dotyczących działania systemów edukacyjnych w latach 2000-2005 w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej. Przedstawiono w nim roczne nakłady na edukację w przeliczeniu na ucznia/studenta według poziomu kształcenia oraz względne proporcje publicznych i prywatnych nakładów na edukację. W dalszej części tekstu dokonano analizy populacji, która ukończyła gimnazja, szkoły średni i wyższe, aby następnie przedstawić procentowy udział ludzi młodych według grup wiekowych uczących się i nieuczących się, a w tej grupie w podziale na pracujących i niepracujących. Następnie omówiono stopę bezrobocia według poziomu wykształcenia. W ostatniej części artykułu przedstawiono warunki pracy uczniów i nauczycieli, analizując przeciętną wielkość klas w szkołach podstawowych i gimnazjach oraz czas nauki w roku szkolnym, a także wynagrodzenie nauczycieli z piętnastoletnim stażem pracy – roczne i w przeliczeniu na godzinę nauczania, a także omówiono osiągnięcia edukacyjne na podstawie przeprowadzonego w 2003 roku badania wiedzy i umiejętności uczniów w zakresie kluczowych kompetencji, takich jak: czytanie, matematyka, czytanie ze zrozumieniem oraz PISA w zakresie matematyki.

1. Analiza wydatków na edukację

Edukacja jest rozumiana jako wychowanie, wykształcenie, nauka oraz proces zdobywania wiedzy, umiejętności i kształcenie (Skorupka, Auderska, Łempicka 1993; Dunaj 1998). W rozwoju każdego kraju kapitał ludzki to kluczowy czynnik służący stymulowaniu wzrostu gospodarczego i poprawie gospodarczych korzyści dla jednostek. Kapitał ludzki jest sprzężony z wieloma korzyściami niezwiązanymi z gospodarką, takimi jak poprawa zdrowia oraz większe poczucie dobrobytu.

Edukacja i kształcenie ustawiczne odgrywają w zmieniających się warunkach społeczno-ekonomicznych decydującą rolę w rozwoju gospodarki i społeczeństwa. Dotyczy to zarówno państw wysoko rozwiniętych, jak i państw, których gospodarka znajduje się obecnie w okresie szybkiego rozwoju, stąd też w prawie wszystkich krajach wzrosły nakłady na edukację, która jest finansowana głównie ze środków publicznych.

Średnia wielkość wydatków publicznych na edukację w 2000 roku w 15 krajach Unii Europejskiej wynosiła 4,99% PKB (od 3,7% w Grecji, powyżej 4% w Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Luksemburgu, a powyżej 5% w Austrii, Belgii, Finlandii, Francji, Portugalii, Polsce, powyżej 6% w Danii i Szwecji), w 2001 roku 5,1% PKB (od 3,6% Luksemburgu, powyżej 4% w Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii i we Włoszech, powyżej 5% w Belgii, Francji, Finlandii, Portugalii i w Polsce, a powyżej 6% w Danii i Szwecji), natomiast w 2003 roku 5,46% PKB (od 3,95% w Grecji, powyżej 4% w Hiszpanii, Irlandii, Luksemburgu, Niemczech, Włoszech, powyżej 5% w Austrii, Francji, Holandii, Portugalii Wielkiej Brytanii i w Polsce, powyżej 6% w Belgii, Finlandii, 7,5% w Szwecji i 8,3% w Danii) (OECD 2006, Eurostat 2007).

W latach 2000-2003 we wszystkich państwach wzrosły nakłady na jednego ucznia szkół podstawowych, ponadpodstawowych i policealnych (tab. 1.). W wybranych krajach Unii Europejskiej w 2000 roku roczne średnie wydatki na ucznia szkoły podstawowej wynosiły 4698 USD, w 2001 roku 5254 USD, w 2002 roku 5696 USD, a w 2003 roku 6143 UDS. Wydatki na jednego ucznia szkoły podstawowej wzrosły o około 30% w Austrii, Grecji, Irlandii, Polsce, Portugalii i Hiszpanii, natomiast 10% wzrost wydatków na jednego ucznia wystąpił w Niemczech, a o 15%

Kraj	2000				2001				2002				2003			
	szkoła podstawowa	szkoła średnia	szkoła wyższa	szkoła wyższa	szkoła podstawowa	szkoła średnia	szkoła wyższa	szkoła wyższa	szkoła podstawowa	szkoła średnia	szkoła wyższa	szkoła wyższa	szkoła podstawowa	szkoła średnia	szkoła wyższa	
Austria	6560	8578	10851	11274	6571	8562	11274	12095	6816	8635	12095	7139	8943	12344		
Belgia	4310	6889	10771	11589	5321	7912 ^b	11589	11636	5485	8009	11636	6180	7708	11824		
Dania	7074	7726	11981	14280 ^c	7572	8113 ^c	14280 ^c	14239	7246	7506	14239	7814	8183	14014		
Finlandia	4317	6094	8244	10981	4708	6537	10981	10527	4434	6207	10527	5321	7402	12047		
Francja	4486	7636	8373	8837	4777	8107	8837	8827	4790	8062	8827	4939	8653	10704		
Grecja	3318	3859	3402	4280	3299 ^a	3768	4280	4374	3516	3752	4374	4218	4954	4924		
Hiszpania	3941	5185	6666	7455	4168	5442 ^b	7455	7863	4502	5892	7863	4829	6418	8943		
Holandia	4325	5912	11934	12974	4862	6403	12974	12849	5451	6692	12849	5836	6996	13444		
Irlandia	3385	4638	11083	10003	3743	5245	10003	9006	3837	5257	9006	4760	6374	9341		
Luksemburg	-	-	-	-	7873 ^a	11091 ^b	-	-	11380	16295	-	11480	17078	-		
Niemcy	4198	6826	10898	10504	4237	6620	10504	10996	4536	6996	10996	4624	7173	11594		
Portugalia**	3627	5349	4766	5199	4181	5976	5199	6743	4786	6705	6743	4503	6094	7200		
Szwecja	6336	6339	15097	15188	6295	6482	15188	14884	6765	7009	14884	7291	7662	16073		
Wielka Brytania	3877	5991	9657	10753	4415	5933 ^b	10753	11621	5062	6394	11621	5851	7290	11866		
Włochy**	5973	7218	8065	8347	6783	8258	8347	8161	6834	7152	8161	7366	7938	8764		
Polska **	2105	-	3222	3579	2322	-	3579	4316	-	-	4316	2859	2951	4589		

** – tylko szkoły publiczne

a – łącznie z nakładami na wychowanie przedszkolne

b – łącznie z nakładami na szkoły policealne

c – łącznie z częścią nakładów na szkoły policealne

Tab. 1. Roczne nakłady na edukację w przeliczeniu na ucznia/studenta w latach 2000-2003 (USD według parytetu siły nabywczej).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Education at a Glance-OECD Indicators 2003, Paris 2003.

w Szwecji. Roczne średnie wydatki na jednego ucznia szkoły średniej w wybranych krajach Unii Europejskiej wynosiły w 2000 roku 6302 USD (od 3859 USD w Grecji do 8578 USD w Austrii), w 2001 roku 6963 USD, w 2002 roku 7371 USD, a w 2003 roku 7924 USD (od 2589 USD w Polsce, 4218 w Grecji, do 17078 USD w Luksemburgu, 8943 USD w Austrii, 8653 USD we Francji). W latach 2000-2003 średnie roczne nakłady na edukację w przeliczeniu na ucznia szkoły średniej wzrosły o 25,7%, przy czym w Irlandii wzrost ten wyniósł 37%, ponad 20% wzrost wydatków wystąpił w Finlandii (21%), Grecji (28,4%), Szwecji (21%) i w Wielkiej Brytanii (22%), a w Austrii 4,3%, w Niemczech 5,1%, Danii 6%, w Polsce pomiędzy rokiem 2002-2003 wydatki wzrosły o 7,5%. W szkolnictwie podstawowym i średnim z przyczyn demograficznych liczba nowo przyjętych uczniów spada, stąd średnie wydatki przypadające na jednego ucznia rosną, nie jest to jednak głównym czynnikiem powodującym te zmiany.

W latach 1995–2003 w wielu krajach całkowity wzrost nakładów na edukację dotrzymał tempa wzrostowi PKB. W Irlandii, gdzie wzrost PKB był wyjątkowo wysoki, wydatki na instytucje edukacyjne poziomu podstawowego i średniego stanowiły zaledwie połowę w stosunku do wzrostu PKB, a jedynie wydatki na szkolnictwo wyższe były równe wzrostowi PKB. Natomiast w Polsce, Grecji i we Włoszech wydatki na instytucje edukacyjne poziomu wyższego rosły szybciej niż PKB (OECD 2005).

Jeżeli chodzi o kształcenie na poziomie wyższym sytuacja jest nieco inna. W latach 1995-2003 z powodu znacznego wzrostu liczby studentów (o około 30%) wydatki na kształcenie jednego studenta zmalały, natomiast wzrosły w Grecji (wzrost liczby studentów o 93%) i w Irlandii (wzrost liczby studentów o 34%) (OECD 2006). Pomiędzy rokiem 2000 a 2003 średni wzrost nakładów na jednego studenta w 15 krajach Unii Europejskiej wzrósł o 16,2%, przy czym najwyższy wzrost nakładów był w Portugalii (51%), Finlandii (46,1%), Grecji (44,7%). W porównaniu do roku 2000 roczne nakłady na edukację studenta najniższe były w Niemczech (6,4%), w Szwecji (6,5%) i we Włoszech (8,7%). Najmniejszy wzrost liczby studentów (poniżej 10%) miały Austria, Dania, Niemcy, Włochy i Holandia.

W analizowanych 15 krajach Unii Europejskiej wydatki na edukację są głównie finansowane ze środków publicznych (tab. 2.). W latach 2002-2003 wydatki publiczne na wychowanie przedszkolne wynosiły średnio 90%, przy czym w Szwecji 100%, ponad 90% w Belgii, Francji, Holandii Wielkiej Brytanii, a największy udział wydatków prywatnych na wychowanie przedszkolne był w Austrii (w 2002 r. 23,8%, a w 2003 roku 21,2%), w Niemczech (25,4% w 2002, a w 2003 roku – 27,9%) oraz w Danii (w 2002 roku 18,9%, a w 2003 – 19%). Wydatki publiczne na edukację w szkołach podstawowych i średnich w analizowanych 15 krajach Unii Europejskiej stanowiły w 2002 i 2003 roku 95%, a wydatki prywatne około 5%. Wydatki publiczne na kształcenie na poziomie podstawowym i średnim najwyższe były w Szwecji, Portugalii (99,9%), w Finlandii (99,2%), a w Austrii, Belgii, Irlandii w Polsce i we Włoszech wynosiły one 96%. Najmniej środków publicznych na kształcenie podstawowe i średnie przeznaczały Niemcy (82,1%) i Wielka Brytania (86,5%).

Wydatki publiczne na finansowanie edukacji na poziomie wyższym systematycznie maleją i o ile średni udział wydatków związanych z edukacją na poziomie wyższym w 2002 roku stanowił 86%, to w 2003 roku wynosi 84,8%. W wielu krajach średnia wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe systematycznie maleje, w 2003 roku spadek nastąpił w Danii, Francji, Irlandii, Szwecji, we Włoszech i w Polsce, niewielki wzrost wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe odnotowały Austria, Hiszpania, Portugalia.

Od 1995 roku systematycznie rosną wydatki prywatne na szkolnictwo wyższe, ich wzrost przekroczył 3% w Danii i Francji, 7,3% w Austrii i 8,5% w Portugalii. Najwyższy udział wydatków prywatnych na edukację na poziomie wyższym w 2003 roku był w Polsce (31%), Wielkiej Brytanii (29,8%), we Francji (23,1%), w Hiszpanii (21,4%). Obecnie w niektórych krajach szkoły wyższe są finansowane ze środków prywatnych (na przykład z opłat za czesne) w znacznie większym stopniu, niż miało to miejsce w połowie lat dziewięćdziesiątych. Wynika to z faktu, że rozszerza się zasięg systemów edukacyjnych, a jednocześnie trudno jest zmieścić rosnące koszty kształcenia w ciasnych ramach budżetów publicznych, stąd niejednokrotnie ma miejsce swoisty konflikt interesów. W szkol-

Kraje	ROK 2002						ROK 2003					
	Wychowanie przedszkolne		Szkoły podstawowe i średnie		Szkoły wyższe		Wychowanie przedszkolne		Szkoły podstawowe i średnie		Szkoły wyższe	
	wydatki publiczne	wydatki prywatne	wydatki publiczne	wydatki prywatne	wydatki publiczne	wydatki prywatne	wydatki publiczne	wydatki prywatne	wydatki publiczne	wydatki prywatne	wydatki publiczne	wydatki prywatne
Austria	76,2	23,8	96	4	91,6	8,4	78,8	21,2	97,2	2,8	92,7	7,3
Belgia	97,4	2,6	96,1	3,9	86	14	97,2	2,8	95,9	4,1	86,7	13,3
Dania	81,1	18,9	98	2	97,9	2,1	81	19	97,5	2,5	96,7	3,3
Finlandia	90,9	9,1	99,2	0,8	96,3	3,7	91,1	8,9	99,2	0,8	96,4	3,6
Francja	95,9	4,1	93	7	85,7	14,3	95,6	4,4	92,4	7,6	81,3	18,7
Grecja	-	-	93,1	6,9	99,6	0,4	-	-	93	7	88,6	11,4
Hiszpania	85,8	14,2	93,5	6,5	76,3	23,7	87,2	12,8	93,4	6,6	76,9	23,1
Holandia	96,7	3,3	94,1	5,9	78,1	21,9	97	3	94,1	5,9	78,6	21,4
Irlandia	-	-	96,5	3,5	85,8	14,2	-	-	96,2	3,8	83,8	16,2
Luksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Niemcy	74,6	25,4	81,7	18,3	91,6	8,4	72,1	27,9	82,1	17,9	87,1	12,9
Portugalia	-	-	99,9	0,1	91,3	8,7	-	-	99,9	0,1	91,5	8,5
Szwecja	100	-	99,9	0,1	90	10	100	-	99,9	0,1	89	11
Wielka Brytania	95,8	4,2	86,5	13,5	72	28	94,6	5,4	86,5	13,5	70,2	29,8
Włochy	88,8	11,2	96,9	3,1	78,6	21,4	90,6	9,4	97,1	2,9	72,1	27,9
Polska	82,8	17,2	97,1	2,9	69,7	30,3	85,5	14,5	96,9	3,1	69	31

Tab. 2. Względne proporcje publicznych i prywatnych wydatków na edukację według poziomu nauczania w latach 2002-2003 (po transferach publicznych / na rok)
 Źródło: opracowanie własne na podstawie: Education at a Glance 2005, 2006, OECD Indicator, Paris 2005, 2006.

nictwie wyższym rośnie liczba osób uczących się, dlatego najsilniejsza jest presja na cięcie kosztów kształcenia, natomiast w szkolnictwie podstawowym i średnim z powodów demograficznych maleje liczba uczniów i to powoduje, że średnie wydatki na jednego ucznia rosną prawie we wszystkich analizowanych krajach.

Badania dowodzą, że finansowanie edukacji ze środków publicznych to dobrze wydane pieniądze. W krajach OECD szacuje się, że z jednego dodatkowego roku kształcenia zysk gospodarczy wynosi od 3% do 6%. Większa wydajność pracy jest źródłem co najmniej połowy wzrostu PKB na jednego mieszkańca w latach 1994–2004. Wzrost wydajności pracy nie wynika tylko ze wzrostu wykształcenia ludności, tym niemniej badania, w których umiejętność czytania i pisania uznano za miernik kapitału ludzkiego, wykazują, że państwa, gdzie poziom alfabetyzacji jest o 1% wyższy od międzynarodowej średniej, wydajność pracy i PKB na jednego mieszkańca są wyższe odpowiednio o 2,5% i 1,5%, niż w innych państwach (OECD 2006).

2. Poziomu wykształcenia i jego wpływ dla udanego wejścia na rynek pracy

Kształcenie na poziomie podstawowym, a najczęściej i ponadpodstawowym, jest obowiązkowe, a ponieważ edukacja jest dobrą inwestycją, dlatego decyzja zazwyczaj dotyczy tego, czy kształcić się dalej. Mimo obiegowych doniesień o „inflacji tytułów”, dewaluacji dyplomów, inwestycja w wykształcenie wyższe podjęta we wczesnym okresie kształcenia ma nie tylko wpływy na poziom wynagrodzenia, ale przynosi także korzyści pośrednie. Wyższe wykształcenie ma znaczny wpływ na stan zdrowia fizycznego i psychicznego, tak przynajmniej wykazują analizy w wielu krajach (OECD 2006).

Poziom wykształcenia osób dorosłych systematycznie rośnie, na co wpływ ma rosnąca liczba młodych zdobywających wykształcenie na poziomie średnim i wyższym (tab. 3.). W 2003 roku procentowy udział absolwentów szkół średnich (*upper secondary*) do całej populacji osób w wieku typowym dla ukończenia tych szkół wynosił

Kraje	ROK					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Austria	76,2	77,5	78,3	79	80,2	80,6
Belgia	58,5	59,5	60,8	60,2	64,3	66,1
Dania	78,5	80,7	81,1	80,5	81,2	81
Finlandia	73,2	73,8	75	76	77,6	78,8
Francja	62,2	63,2	64,1	64,7	65,4	66,4
Grecja	51,6	52,1	53,9	55,7	59	60
Hiszpania	38,6	40,4	41,7	43,2	45	48,5
Holandia	66,1	66,9	67,8	69,2	70,9	71,8
Irlandia	57,6	59,2	60,3	62,2	63	65,2
Luksemburg	60,9	59,2	61,6	59,1	63,2	65,9
Niemcy	81,3	82,5	83	83,5	83,9	83,1
Portugalia	19,4	20,2	20,7	22,8	25,2	26,5
Szwecja	77,2	80,5	81,4	82,1	82,9	83,6
Wielka Brytania	64,2	64,6	66,2	69,4	70,6	71,7
Włochy	45,2	43	44,1	46,4	49,3	50,4
Polska	79,8	80,2	80,9	82,3	83,6	84,8

Tab. 3. Procentowy udział absolwentów gimnazjów w latach 2000-2005 (% populacji w wieku 25–64 lata)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Kraje	Szkoły średnie		Szkoły wyższe	
	2003	2004	2000	2004
Austria	–	–	16	19,6
Belgia	–	–	–	–
Dania*	86	90	–	45,3
Finlandia	84	90	40,7	47,8
Francja*	81	81	24,6	26
Grecja	96	–	–	–
Hiszpania	67	66	32,6	–
Holandia	–	–	–	40,2
Irlandia	91	92	–	–
Luksemburg	71	69	–	–
Niemcy	97	99	19,3	20,6
Portugalia	–	–	34,4	32,8
Szwecja	76	78	28,1	37,4
Wielka Brytania	–	–	37,5	39,8
Włochy*	81	81	18,1	36,8
Polska	86	79	34,4	44,8

* – dane z roku 2003

Tab. 4. Procentowy udział absolwentów szkół średnich i wyższych do całej populacji osób w wieku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD www.oecd.org/edu/eag 2004, 2005.

90% i więcej w Niemczech, Grecji i Irlandii, powyżej 80% w Danii, Polsce, Finlandii, Francji i we Włoszech, a 67% w Hiszpanii, natomiast w 2004 roku 90% i więcej zanotowano w Niemczech (99%), Irlandii (92%), Finlandii i Belgii (90%). W 2004 roku średnia dla krajów OECD wynosiła 81% (OECD 2006) i poniżej tego poziomu znalazły się: Polska, Szwecja, Luksemburg oraz Hiszpania. Populacja osób, która osiągnęła wykształcenie wyższe w grupie wiekowej 25–64 lata (tab. 4.), systematycznie wzrasta i stanowi ponad 30% w Danii, Finlandii, Szwecji, 29% w Belgii, 28% w Wielkiej Brytanii. Najniższy wskaźnik osób z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25–64 lata jest we Włoszech i Portugalii w Polsce – 14% i systematycznie rośnie.

We wszystkich krajach przewidywany czas nauki wzrasta i przekracza 16 lat (dziecko mające obecnie pięć lat może się spodziewać, że jego edukacja potrwa około 16–21 lat). Przewidywana liczba lat poświę-

cona na naukę przez dziecko w latach 1995–2004 wzrosła o ponad 15% w Grecji, Polsce, Szwecji i wielkiej Brytanii. W Austrii, Finlandii, Polsce i Szwecji 60% młodych ludzi podejmuje naukę na poziomie wyższym lub równoważnym. (OECD 2005). W 2000 roku w grupie wiekowej 15–19 lat uczyło się ponad 90% młodzieży we Francji, Luksemburgu, Szwecji i Polsce, najmniej w Portugalii, Wielkiej Brytanii i we Włoszech – 77% i mniej. W 2004 roku w tej grupie wiekowej uczyło się ponad 90% młodzieży w Belgii, Danii, Finlandii, Francji, Luksemburgu, Niemczech i w Polsce (tab. 5.). W grupie wiekowej 20–24 lata uczyło się w 2000 roku powyżej 50% ludzi młodych w Danii, Francji, powyżej 40% w Belgii, Hiszpanii, Luksemburgu, i Szwecji, a najmniej w Irlandii – 26,7%. W 2004 roku procentowy udział uczących się w grupie wiekowej 20–24 lata przekroczył 50% w Danii, Francji, Luksemburgu, Polsce, a najniższy był w Austrii. W grupie wiekowej 25–29 lat

Kraje	Grupy wiekowe	2000			2001			2002			2003			2004			
		Uczący się	Nie uczący się		Uczący się	Nie uczący się		Uczący się	Nie uczący się		Uczący się	Nie uczący się		Uczący się	Nie uczący się		
			Pracujący	Nie pracujący		Pracujący	Nie pracujący		Pracujący	Nie pracujący		Pracujący	Nie pracujący		Pracujący	Nie pracujący	
Austria	A	bd	bd	bd	bd	81,5	12,2	6,3	83,6	10,8	5,6	83,3	9,4	7,3			
	B					29,4	58,9	11,7	30,3	59,3	10,4	30,3	56,8	12,9			
	C					10,3	77,3	12,4	12,5	75,2	12,3	13	72,6	14,4			
Belgia	A	89,9	3,6	6,5	89,7	4,1	6,2	89,6	3,6	6,8	89,1	3,8	7,1	92,1	3,1	4,9	
	B	43,8	40,2	16	44,2	42,8	13	38,2	44,4	17,4	43	38,8	44,4	16,9			
	C	11,8	72,5	15,7	15	69,5	15,5	5,8	77	17,2	8,9	72,8	18,3	6	74,3	19,7	
Dania	A	89,9	7,4	2,7	86,8	9,4	3,8	88,7	8,9	2,4	88,9	7,3	3	91,2	7,3	1,5	
	B	54,8	38,6	6,6	55,3	38,1	6,6	55,3	37,4	7,3	57,7	34,1	8,2	61,8	29,7	8,5	
	C	36,1	56,4	7,5	32,4	60	7,6	35	58,3	6,7	40,2	50,3	9,6	45,4	45,2	9,3	
Finlandia	A	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	84,8	5,5	9,8	90,3	4,4	5,3
	B	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	51,3	32,2	16,5	59,6	27	13,4
	C	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	27,1	58,5	14,5	39,9	46,3	13,9
Francja	A	95,3	1,5	3,3	94,9	1,7	3,4	94,6	1,9	3,4	bd	bd	91,5	3,2	5,4		
	B	54,2	31,7	14,1	53,6	33,1	13,4	53,2	32,5	14,4	bd	bd	45,2	37,2	17,6		
	C	12,2	69,2	18,6	11,4	70,3	18,3	11,7	70,1	18,2	bd	bd	13,2	66,7	20		
Grecja	A	82,7	8,3	9	85,3	7	7,7	86,6	7,1	6,3	84,3	6,3	9,3	84,4	6,4	9,2	
	B	31,6	43,4	25	35,3	40,8	24	35,6	41,9	22,5	38,6	39,9	21,4	36,7	41	22,3	
	C	52,2	66,6	28,1	6,4	67,3	26,3	5,7	68,7	25,6	6,9	69,1	24	7	68	25	

Kraje	Grupy wiekowe	2000			2001			2002			2003			2004		
		Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się
Hiszpania	A	80,6	11,4	8	81,4	11,6	6,9	81,9	11	7,2	82,6	10,1	7,3	75,9	13,8	10,4
	B	44,6	40,3	15	45	40,7	14,2	43,4	41,5	15,1	43,5	41,8	14,8	38,7	45	16,2
	C	16,2	62,4	21,4	17	63,1	19,8	16,1	64,2	19,8	15,4	65	19,5	11,3	69,3	19,4
Holandia	A	80,6	15,7	3,7	79,6	16,3	4,2	80,7	14,7	4,6	bd	bd	bd	89	7,6	3,3
	B	36,5	55,2	8,2	34,4	56,9	8,7	35,3	56,8	7,9	bd	bd	bd	46,1	44,8	9,1
	C	5	83	12,1	6,4	82,3	11,3	6,2	80,9	12,9	bd	bd	bd	16,7	71,9	11,4
Irlandia	A	80	15,6	4,4	80,3	15,5	4,1	81,6	13,6	4,8	81,4	13,4	5,2	80,6	10,9	8,5
	B	26,7	63,6	9,7	28,3	62,4	9,3	29	60,2	10,8	30,3	58,3	11,3	34,6	53,2	12,2
	C	3,3	84,3	13,3	3,3	83,1	13,5	3,5	81,8	14,7	4,8	80,2	14,9	12,1	73,5	14,4
Luksemburg	A	92,2	6,1	1,7	91,2	7	1,8	91,3	5,7	3	92,2	5,6	2,2	93,2	4,2	2,6
	B	42,8	48,9	8,2	46,7	44,2	9	47,8	45,2	7	50,5	41,3	8,2	57,9	32,1	10
	C	11,6	75,5	12,9	11,6	75,9	12,5	13,9	74,5	11,6	13	77,1	9,9	18,3	69,9	11,8
Niemcy	A	87,4	6,8	5,7	88,5	6,4	5,1	90,1	5,2	4,7	91,2	4,1	4,7	93,4	3	3,6
	B	34,1	49	16,9	35	48,7	16,4	38,1	46	15,9	41,2	43,1	15,6	44	38,5	17,5
	C	12,7	69,8	17,5	13,5	68,5	18	16,3	66,3	17,4	17,9	63,7	18,4	17,6	62,8	19,6
Portugalia	A	72,6	19,7	7,7	72,8	19,8	7,4	72,4	20,3	7,3	74,8	16,4	8,8	74,4	15,2	10,4
	B	36,5	52,6	11	36,3	53,3	10,4	34,7	53,5	12	35,2	52,5	12,3	37,8	48,7	13,5
	C	11	76,6	12,5	11,2	77,3	11,6	10,7	77,1	12,2	11,7	73,7	14,6	11,3	74,7	14

Kraje	Grupy wiekowe	2000			2001			2002			2003			2004		
		Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się	Uczący się	Pracujący	Nie uczący się
Szwecja	A	90,6	5,8	3,6	88,4	7,3	4,3	88,4	7	4,6	88,7	7	4,2	86,8	7,2	5,9
	B	42,1	47,2	10,7	41,2	48,2	10,6	41,7	47	11,2	42,3	46	11,8	42,3	44,1	13,7
	C	21,9	68,9	9,2	22,7	70	7,2	22,4	69,5	8,1	22,8	67,9	9,4	20,9	68,6	10,5
Wielka Brytania	A	77	15	8	76,1	15,7	8,2	75,3	16,2	8,6	76,3	14,3	9,4	68,8	20,9	10,3
	B	32,4	52,2	15,4	33,5	51,7	14,8	31	53,7	15,3	32,6	52,1	15,3	34,9	51,3	13,8
	C	13,3	70,3	16,3	13,3	70,6	16	13,3	70,7	16	15	68,7	16,3	12,2	71,3	16,5
Włochy	A	77,1	9,8	13,1	77,6	9,8	12,6	80,8	8,7	10,5	bd	bd	bd	82,7	7,6	9,7
	B	36	36,5	27,5	37	36,9	26,1	38,2	37,5	24,3	bd	bd	bd	40,7	38,3	21,1
	C	17	56,1	29,9	16,4	58	15,6	15,6	59,5	24,8	bd	bd	bd	19,6	57,2	23,2
Polska	A	92,8	2,6	4,5	91,8	2,4	5,8	95,9	1	3,1	95,6	1,1	1,3	96,5	0,9	2,6
	B	34,9	34,3	30,8	45,2	27,7	27,1	53,8	20,8	25,4	55,7	18,8	25,5	57,5	18,4	24,1
	C	8	62,9	29,1	11,4	59,9	28,7	14,9	53,3	31,8	17,3	52,4	30,2	15,5	53,7	30,8

A- 15-19 lat

B- 20-24 lata

C- 25-29 lat

Tab. 5: Procentowy udział ludzi młodych według grup wiekowych uczących się i nie uczących się w latach 2000-2004.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z OECD.

w 2000 roku powyżej 30% osób uczyło się w Danii, a najmniej w Irlandii (3%), Holandii i Grecji (5%, 5,2%) oraz w Polsce 8%, natomiast w 2004 roku najwięcej osób z tej grupy wiekowej uczyło się w Danii (45,4%), we Francji (39,9%), a najmniej w Belgii – 6% i Grecji 7%. W poszczególnych grupach wiekowych ludzi młodych pracowało i nie uczyło się w latach 2000-2004: w grupie wiekowej 15–19 lat około 3% w Belgii, Polsce, Francji, mniej niż 10% w Austrii, Danii, Grecji, Luksemburgu, Niemczech, Szwecji i we Włoszech, a najwięcej w Wielkiej Brytanii (w 2004 – 20,9%) i Portugalii (w 2000 roku 19,7%, a w 2004 roku nastąpił spadek do 15,2%) oraz Hiszpanii – 13,8% w 2004 roku). W grupie wiekowej 20–24 lata w roku 2004 pracowało i nie uczyło się, powyżej 50% młodzieży w Wielkiej Brytanii, Luksemburgu, Austrii i Irlandii, powyżej 40% w Belgii, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Portugalii i Szwecji, powyżej 30% we Francji, Luksemburgu, a w Polsce 18,4%. Procentowy udział ludzi młodych w wieku 25–29 lat, którzy pracowali i nie uczyli się w tej grupie wiekowej jest najwyższy i wynosi średnio w latach 2000–2004 powyżej 70% w Austrii, Belgii, Holandii, Irlandii, Niemczech i Wielkiej Brytanii, w tej grupie wiekowej najmniej osób pracuje i nie uczy się w Danii i Finlandii.

W grupie wiekowej 15–19 lat nie pracowało i nie uczyło się w 2004 roku 1,5% ludzi młodych w Danii, 2,6% w Polsce i Luksemburgu, 3,3% w Holandii, 3,6% w Niemczech, a najwięcej w Hiszpanii i Portugalii – 10,4%, Wielkiej Brytanii-10,3%, Włoszech – 9,7%, Grecji – 9,2%. Natomiast w grupie wiekowej 20-24 lata procentowy udział ludzi młodych, którzy nie uczą się i nie pracują w 2004 roku, najwyższy był w Polsce – 24,1%, w Grecji – 22,3% i we Włoszech – 21,1%, a najniższy w Danii – 8,5%, Holandii – 9,1% i Luksemburgu – 10%. Najwyższy udział ludzi młodych, którzy nie pracują i nie uczą się w przedziale wiekowym 25-29 lat w 2004 roku odnotowano w Polsce – 30,8% i Grecji – 25%, a najniższy w Danii i Szwecji.

W latach 2000-2004, średnio w krajach Unii Europejskiej 89,2% ludzi młodych w wieku 15–19 lat uczyło się, 7,8% pracowało i nie uczyło się, a 3,0% nie uczyło się i nie pracowało. W grupie wiekowej 20–24 lata w tym samym okresie czasu uczyło się około 42% młodzieży, pracowało i nie uczyło się 45% młodzieży, a nie pracowało

i nie uczyło się – około 13%, natomiast w grupie wiekowej 25–29 lat uczyło się 13%, pracowało i nie uczyło się 68% i nie pracowało oraz nie uczyło się 19% ludzi młodych.

Stopa bezrobocia maleje wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia we wszystkich analizowanych krajach (tab. 6.). Rosnące wymagania wobec kwalifikacji pracowników w większości krajów sprawiły, że dyplom szkoły średniej stał się wymaganym minimum przy wejściu na rynek pracy, a jednocześnie podstawą do dalszego kształcenia się i szkolenia. Młodzi ludzie, którzy nie zdobyli wykształcenia średniego, ponoszą większe ryzyko długotrwałego bezrobocia bądź niestabilnego zatrudnienia (praca na umowę zlecenie, praca sezonowa itp.). Różnice w dostępie do zatrudnienia są powiązane z osiągniętym poziomem wykształcenia, brak średniego wykształcenia jest znaczącym utrudnieniem na rynku pracy, a wykształcenie wyższe przekłada się na większe możliwości.

Najwyższa stopa bezrobocia osób z wykształceniem podstawowym (% ludności w wieku 25–59 lat) w latach 2000–2006 była w Polsce (w 2004 roku 29,6%, a w 2006 roku 23,5%), w Niemczech – 20,2% w 2006 roku, powyżej 10% w Belgii, Finlandii, a najniższa w Danii i Holandii. Stopa bezrobocia wśród osób z wykształceniem średnim jest najwyższa w Polsce i wynosiła w 2000 roku 14%, a w 2006 roku 13%, w Niemczech w 2006 roku – 9,8% (w latach 2000–2005 była na poziomie wyższym niż 8%), wysoka jest też stopa bezrobocia osób z wykształceniem średnim w Grecji – 8,7% (2006 rok), a najniższa jest w Danii, (w 2006 roku 3%), Irlandii (w 2006 roku – 3,3%) i Holandii (w 2006 roku – 3,5%). Najniższy jest udział wśród bezrobotnych osób z wykształceniem wyższym we wszystkich analizowanych krajach w 2006 roku w Grecji (6,4%), Hiszpanii (5,4%), Polsce (4,7%), Portugalii (4,6%), a w Irlandii i Wielkiej Brytanii (2,2%), Holandii (2,4%), Austrii (2,5%), Danii (3,3%) i Belgii (3,7%).

Bodźcem zachęcającym obywateli wielu krajów do inwestowania w edukację jest wysokość uzyskiwanych zarobków. W wielu krajach rozpiętość dochodów wynika z poziomu wykształcenia, choć w niektórych krajach zróżnicowane jest wynagrodzenie osób o takim samym poziomie wykształcenia. W Belgii, Francji i Luksemburgu niezależnie od poziomu wykształce-

Kraj	Poziom wykształcenia	Lata						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Austria	A	9,3	9,2	10	10,2	11,1	12,1	8,5
	B	2,6	2,8	3,1	3,3	3,7	4	3,6
	C	1,4	1,2	1,6	2,3	3,1	2,1	2,5
Belgia	A	5,5	6,3	6	7,7	8,1	8,7	13
	B	5,5	4,3	5,6	6,5	6	6,9	7,3
	C	2,4	2,7	3,1	3,7	3,2	3,4	3,7
Dania	A	6,6	5,3	6,2	7	7,9	7	5
	B	3,9	3,3	3,4	4,2	4,8	4,2	3
	C	2,6	3,4	3,6	5	4	3,7	3,3
Finlandia	A	12,2	11,2	11,4	11,5	12,4	11,1	11,4
	B	8,8	8,6	8,6	9	8,3	7,4	7
	C	4,9	4	4	4,2	4,8	4,6	3,4
Francja	A	bd	bd	bd	10,5	10,9	11	11,3
	B	bd	bd	bd	6,6	6,6	6,5	6,5
	C	bd	bd	bd	5,1	5,4	5,1	5,1
Grecja	A	8,5	8,2	7,9	7,4	8,8	8,7	8,7
	B	11,1	10,1	10	9,5	9,9	9,5	8,7
	C	7,5	7	6,7	6,2	7	7	6,4
Hiszpania	A	14,1	10,5	11,3	11,5	11,5	9,7	9,2
	B	11,1	8,1	9,5	9,8	9,3	7,4	7
	C	9,2	6,6	7,6	7,5	7,4	6	5,4
Holandia	A	3,5	2,1	3	4,7	5,8	6	4,7
	B	1,9	1,5	1,9	2,5	3,9	4,1	3,5
	C	1,6	1,5	1,7	2,3	2,8	2,8	2,4
Irlandia	A	7,4	5,9	6,2	6,5	6,7	6,3	6,4
	B	2,6	2,4	2,9	3	3,2	3	3,3
	C	1,6	1,6	1,9	2,5	2,1	2	2,2
Luksemburg	A	3,2	bd	3,9	3,3	5,8	5,1	bd
	B	bd	bd	bd	2,6	3,8	3,2	bd
	C	bd	bd	2,1	4	3,3	3,3	bd
Niemcy	A	13,9	13	15,1	17,7	20,1	19,8	20,2
	B	8	8,1	8,6	9,9	10,9	11,1	9,8
	C	4,2	4	4,4	4,8	5,3	5,5	4,8
Portugalia	A	3,5	3,6	4	5,9	6,4	7,6	7,5
	B	3,9	bd	4,4	5,3	5,5	6,4	7,3
	C	bd	bd	3,3	4,9	4	3,8	4,6

Kraj	Poziom wykształcenia	Lata						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Szwecja	A	7,7	5,1	4,9	5,3	5,8	9,1	8,1
	B	5,2	4	4,1	4,5	5,6	6,1	5,2
	C	2,9	3,3	2,6	3,6	3,9	4,4	4,4
Wielka Brytania	A	6,9	6	6,4	5,4	5,3	5,2	6,4
	B	4	3,1	3,3	3,5	3,5	3,3	4
	C	2,1	1,9	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2
Włochy	A	10	9,3	9,1	9	7,9	7,6	6,7
	B	7,5	6,7	6,4	5,9	5,4	5,2	4,6
	C	6	5,5	5,5	5,7	4,9	5,8	4,7
Polska	A	22,9	25,1	26,5	27,4	29,6	29,1	23,5
	B	14	15,9	17,8	17,2	17,2	16,4	13
	C	4,7	4,5	5,6	6	6,1	5,7	4,7

A – wykształcenie podstawowe
 B – wykształcenie średnie
 C – wykształcenie wyższe

Tab. 6. Stopa bezrobocia według poziomu wykształcenia w latach 2000–2006 (% ludności w wieku 25–29 lat).

Źródło opracowanie własne na podstawie danych EUROSTATU.

nia niewiele osób zarabia mniej niż połowę mediany wysokości wynagrodzenia (OECD 2005).

Z badań przeprowadzonych w Polsce wynika, że poziom wykształcenia jest czynnikiem zdecydowanie oddziaływującym na wysokość przeciętnych dochodów, a rozpiętość między dochodami gospodarstw domowych, w których głowa gospodarstwa ma wykształcenie wyższe, a dochodami gospodarstw domowych, w których głowa ma wykształcenie podstawowe i niższe była ponad dwukrotna (Zienkiewicz, Ziółkiewski 2006).

Zachodzące zmiany w gospodarce przyczyniają się do wzrostu zapotrzebowania na szkolenia związane z aktualizacją kwalifikacji lub w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (mniejsze ryzyko utraty pracy, wzrost dochodów, itp.). W Danii i Szwecji ponad 50% pracowników w wieku 25–64 lata w 2003 roku uczestniczyło w kształceniu ustawicznym lub szkoleniu, natomiast w Polsce nie przywiązywano wagi do tego sposobu dokształcania i uczestniczyło w nich około 13% pracowników i to głównie z wykształceniem wyższym. W większości krajów na dokształcanie i szkolenia

wysyłani byli pracownicy z wykształceniem wyższym (OECD 2005).

3. Warunki pracy uczniów i nauczycieli

Średnia wielkość klasy w szkołach podstawowych wynosi 22 osoby i jest ona różna w poszczególnych krajach. Liczba uczniów zwiększa się o mniej więcej dwie osoby przy przejściu ze szkoły podstawowej do gimnazjum.

Przeciętna wielkość klas w szkołach podstawowych publicznych w 2003 roku najwyższa była w Wielkiej Brytanii – 26 uczniów, a najniższa w Luksemburgu – 15 uczniów, gdy w szkołach prywatnych najwyższa była w Hiszpanii – 24,3 i Francji – 23,9. W 2004 roku utrzymywały się podobne wielkości klas. W gimnazjach w 2003 roku przeciętna liczba uczniów w klasie jest wyższa i w Wielkiej Brytanii wynosi – 24,7, a w Polsce i Niemczech – 24,6, najniższa liczba uczniów w klasie jest w Danii – 19,4. W gimnazjach prywatnych przeciętna liczba uczniów w klasie nadal najniższa jest w Polsce – 16 uczniów, a najwyższa w Hiszpanii – 27 uczniów, gdy w 2004 roku w gimnazjach publicznych

przeciętna liczba uczniów w klasie najwyższa była w Grecji (25,2), a najniższa w Danii (19,6), natomiast w gimnazjach prywatnych utrzymują się podobne liczebności klas. W niektórych krajach większa jest liczba uczniów w klasie w szkołach prywatnych niż publicznych, np. w Grecji, Hiszpanii, Luksemburgu, Niemczech, i to zarówno w szkołach podstawowych, jak i w gimnazjach (OECD 2004, 2005, 2006).

Wymiar czasu nauki w ramach obowiązków szkolnego różniła się w poszczególnych krajach w 2004 roku. W szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich liczba tygodni nauki jest taka sama w Austrii – 38 tygodni (184 godziny w roku), Danii – 42 tygodnie (200 godzin w roku), Finlandii – 38 tygodni (189 godzin w roku), we Francji – 35 tygodni, Luksemburgu – 36 tygodni (176 godzin w roku), w Niemczech – 40 tygodni (176 godzin w roku), w Wielkiej Brytanii – 38 tygodni (190 godzin w roku), we Włoszech – 33 tygodnie, a w Polsce – 39 tygodni (188 godzin w roku). W Grecji, Holandii i Irlandii liczba tygodni nauki oraz godzin nauki są wyższe w szkole podstawowej niż w gimnazjum i szkole średniej¹⁴ (OECD 2006). Zróżnicowany był też wymiar czasu nauki w poszczególnych krajach w szkołach podstawowych w 2004 roku. W Irlandii wynosił on w ciągu roku 946 godzin, w Holandii 930 godzin, we Francji 918 godzin, a w Finlandii 640 godzin (w Polsce 677 godzin). W gimnazjach i szkołach średnich liczba godzin nauczania pozostaje na tym samym poziomie w Portugalii – 880 godzin i w Polsce – 677 godzin, w pozostałych krajach liczba godzin nauczania maleje na poszczególnych poziomach nauczania. W szkołach średnich liczba godzin nauczania w porównaniu ze szkołami podstawowymi maleje o 36% w Hiszpanii, we Francji o 33%, w Grecji o 28%, w Austrii o 24%, a najmniej w Niemczech, bo o 12% (OECD 2006).

Jednym ze wskaźników obrazujących koszt czasu pracy nauczycieli jest przeliczenie statutowego wynagrodzenia pełnozatrudnionych nauczycieli na liczbę godzin przeznaczonych przez nich na nauczanie uczniów (tab. 7.). Wskaźnik ten nie zawiera całego czasu, jaki nauczyciel spędza na wykonywaniu zadań związanych z zawodem, dostarcza jednak wiarygodnego oszacowania kosztu rzeczywistego czasu spędzonego przez nauczyciela w szkole. Wynagrodze-

nie nauczycieli za jedną godzinę nauczania w publicznych szkołach średnich po 15 latach pracy jest wyższe niż w szkołach podstawowych we wszystkich analizowanych krajach poza Polską (na każdym poziomie nauczania wynosi ono 15 USD według parytetu siły nabywczej). W 2004 roku wynagrodzenie nauczycieli w przeliczeniu na godzinę nauczania w publicznej szkole podstawowej najwyższe było w Luksemburgu – 82 USD, w Danii i Niemczech – 59 USD, a najniższe w Polsce – 15 USD. Stawka wynagrodzenia nauczycieli z 15 letnim stażem pracy w publicznych gimnazjach w 2004 roku była wyższa niż w szkole podstawowej o 82% w Holandii, o 80% w Hiszpanii i 65% w Finlandii. Wynagrodzenie nauczycieli w przeliczeniu na godzinę nauczania (w USD według parytetu siły nabywczej) w szkołach publicznych na poziomie średnim w 2004 roku najwyższe było w Luksemburgu – 130 USD, Danii – 83 USD, Holandii – 80 USD, Finlandii – 79 USD, a najniższe w Polsce – 15 USD (OECD 2006). Roczne wynagrodzenie nauczycieli w szkołach publicznych w USD (według parytetu siły nabywczej) w 2004 roku po 15 latach pracy w szkole podstawowej najwyższe było w Luksemburgu – 63769 USD, w Niemczech – 46935 USD, w Irlandii – 44185 USD, a najniższe w Polsce – 10263 USD (dla przykładu w Grecji wynagrodzenie wynosiło – 28648 USD, a we Włoszech – 28731 USD). W gimnazjach publicznych roczne wynagrodzenie nauczycieli z 15 letnim stażem pracy w USD (według parytetu siły nabywczej) pozostawało na tym samym poziomie w Danii, Grecji, Holandii, Portugalii, Wielkiej Brytanii i w Polsce, przy czym w Luksemburgu wynosi ono – 83390 USD, a w Niemczech – 48167 USD, powyżej 44 tys. USD zarabiają nauczyciele w Irlandii i Holandii, zarobki nauczycieli uczących w publicznych szkołach średnich w 2004 roku wzrosły w stosunku do wynagrodzenia nauczycieli w gimnazjach w Austrii – 37035 USD, Danii – 46500 USD, Finlandii – 43526 USD, Hiszpanii – 41552 USD, Holandii – 59703 USD, Niemczech – 51883 USD, Szwecji – 31772 USD oraz we Włoszech – 32168 USD (OECD 2006).

Wynagrodzenie nauczycieli w stosunku do PKB na osobę w połowie kariery zawodowej w publicznych szkołach podstawowych w 2004 roku (USD według parytetu siły nabywczej) w Niemczech wynosiło – 1,63, w Hiszpanii – 1,4, a w Grecji – 1,33. W gimnazjum publicznym wynagrodzenie

Kraje	2000	2001	2002	2003			2004		
				szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła średnia	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła średnia
Austria	53	53	53	41	56	59	42	58	62
Belgia	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
Dania	55	56	56	58	58	81	59	59	83
Finlandia	56	61	61	46	61	76	48	64	79
Francja	49	52	52	35	54	56	34	53	55
Grecja	39	41	41	36	45	45	37	57	60
Hiszpania	62	65	65	40	69	73	41	70	74
Holandia	40	44	44	42	57	77	44	60	80
Irlandia	51	52	52	44	55	55	47	60	60
Luksemburg	bd	bd	bd	80	125	125	82	130	130
Niemcy	67	64	64	59	66	77	59	64	74
Portugalia	45	50	50	43	54	58	36	48	54
Szwecja	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
Wielka Brytania	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
Włochy	51	49	49	36	53	54	40	53	54
Polska	bd	bd	bd	15	15	15	15	15	15

Tab. 7. Wynagrodzenie nauczycieli z piętnastoletnim stażem pracy w szkołach publicznych na godzinę nuczania według poziomu kształcenia w latach 2000-2004 (w dolarach według parytetu siły nabywczej).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

wynosiło w Hiszpanii – 1,57, Luksemburgu – 1,39, w Niemczech – 1,67, a w szkolnictwie publicznym na poziomie średnim w Hiszpanii – 1,61, w Niemczech – 1,80, w Finlandii – 1,46, w Danii – 1,45. W Polsce wszystkich nauczycieli pracujących w szkołach publicznych obejmują takie same zasady wynagradzania bez względu na poziom kształcenia, stąd wynagrodzenie nauczycieli w stosunku do PKB na osobę jest najniższe w porównaniu z innymi krajami i wynosi 0,83 (OECD 2006). Przeprowadzona w 2004 roku na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu analiza „Ekonomiczne uwarunkowania wyników sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego w latach 2002–2004” wykazuje, że wysokość wynagrodzenia jest istotnym czynnikiem wpływającym na osiągnięcia edukacyjne uczniów, co jest logiczne, ponieważ za lepszą płacę można zatrudnić

lepszych specjalistów, a równocześnie wyższe wynagrodzenie ma charakter motywacyjny (Śleszyński 2004).

Natomiast przeprowadzone w 2003 roku badanie wiedzy i umiejętności uczniów w zakresie kluczowych kompetencji, takich jak: czytanie, matematyka, oraz czytanie ze zrozumieniem, różnią się w skali krajowej i międzynarodowej.

Spośród 31 krajów w zakresie czytania średnia wynosiła 494,2 pkt., powyżej 500 pkt. uzyskali uczniowie w Belgii, Finlandii, Irlandii, Holandii i Szwecji, poniżej średniej w Grecji – 472,3, we Włoszech – 475,7, Luksemburgu – 479,4, Portugalii – 477,6, natomiast w Polsce 496,6 pkt. Jeśli chodzi o wiedzę i umiejętności w zakresie matematyki – średni wynik dla badanych krajów wynosił 500 pkt. – najwyższym poziomem wiedzy wykazali się 15-latkowie w Finlandii (544,3 pkt.) i Belgii (529,3).

Powyżej 500 punktów uzyskali uczniowie w Austrii (505,6 pkt.), Danii (514,3), Francji (510,8 pkt.), Niemiec (503 pkt.), Irlandii (502,8 pkt.) oraz Szwecji (509,0). Najmniej punktów uzyskali uczniowie w Grecji (444,9 pkt.) i we Włoszech (465,7 pkt.), Portugalii (466 pkt.), Hiszpanii (485,1) i w Polsce (490,2 pkt.). W zakresie czytania ze zrozumieniem średnia wynosiła 499,6 i powyżej 500 punktów uzyskali uczniowie z Belgii (508,8 pkt.), Finlandii (548,2 pkt.), Francji (511,2 pkt.), Niemiec (502,3 pkt.), Irlandii (505,4 pkt.), Holandii (524,4 pkt.), Szwecji (506,1 pkt.). Najniższy wynik uzyskali uczniowie w Portugalii (467,7 pkt.), Danii (475,2 pkt.). W Polsce wynik ten wynosił 497,8 pkt. (OECD 2005).

Przeprowadzone badanie wiedzy i umiejętności piętnastolatków (PISA – *Programme for International Student Assessment*) w zakresie matematyki wykazują, że jedna piąta uczniów w Austrii, Belgii, Finlandii i Holandii radzi sobie biegle z rozwiązywaniem złożonych problemów matematycznych. Uczniowie ci mogą odegrać dużą rolę w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Zdecydowana większość uczniów posiada co najmniej podstawową wiedzę i umiejętności matematyczne, odsetek osób pozbawionych tej wiedzy to 10% w Finlandii, ale powyżej 25% w Grecji, Portugalii i we Włoszech. W analizowanych krajach Unii Europejskiej osiągnięcia edukacyjne uczniów wykazują, że nie zawsze wynagrodzenie nauczycieli ma duży wpływ na wyniki nauczania, choć nie jest ono bez znaczenia.

Problemem edukacji – narodowej i europejskiej – jest nierówny dostęp do niej różnych grup ludności: dziewcząt i chłopców, dorosłych z wykształceniem i bez wykształcenia, ludności miejskiej i wiejskiej, mieszkającej na terenach zacofanych w różnych regionach UE.

Priorytety edukacyjne w UE dotyczą:

- równości szans edukacyjnych,
- podniesienia jakości kształcenia poprzez reformę programów, eliminowanie encyklopedyzmu, wykorzystanie najnowszych osiągnięć nauki i techniki,
- wychowania Europejczyka – „obywatela świata” poprzez naukę języków obcych i szeroko rozumiana tolerancję (Głąbicka 2001).

W europejskiej polityce edukacyjnej zasada równości powiązana jest z drugą szansą – kształceniem ustawicznym, gdyż

następuje stopniowo proces odchodzenia od edukacji traktowanej jako proces, który kończy się wraz z uzyskaniem matury. Coraz więcej osób chce i musi doksztalać się w swoim dorosłym życiu, czy to z powodu ekonomicznego przymusu, czy z powodu zainteresowań (Głąbicka 2004).

Dostępność oświaty i sprawiedliwy przebieg karier edukacyjnych nie polega jedynie na zapewnieniu drożności systemu szkolnego, ważnym czynnikiem jest w tym zakresie wyrównywanie warunków startu szkolnego, co związane jest z koniecznością upowszechnienia edukacji przedszkolnej. Dzieci korzystające z edukacji w okresie wczesnego dzieciństwa mają pozytywny stosunek do szkoły i w mniejszym stopniu są narażone na jej opuszczenie, wczesna edukacja wyrównuje też szanse, przyczyniając się do zniwelowania początkowych trudności związanych z ubóstwem, niekorzystnym środowiskiem społecznym lub kulturalnym. We Francji, Włoszech i Belgii 100% dzieci w wieku 2 i 3 lat uczęszcza do przedszkola, a w krajach UE prawie 60% dzieci powyżej 3 lat uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego, gdy w Polsce wychowaniem przedszkolnym objęte jest 28% dzieci w wieku 3–5 lat. Ta sytuacja ma duży wpływ na późniejszy proces edukacji i wyniki nauczania (Gęsiński 2002).

W Polsce państwo wyznacza kierunek rozwoju edukacji, koncepcje kształcenia, podstawowe treści kształcenia, prowadzi odpowiednią politykę kształcenia i zatrudnienia nauczycieli, a także zapewnia odpowiednie wartości materialno-ekonomiczne i społeczne dla uspołecznienia szkoły i systemu edukacji. Międzynarodowe i polskie raporty edukacyjne ukazują wielorakie uwarunkowania systemu edukacji: społeczne i kulturowe, materialno-ekonomiczne, historyczno-narodowe, ustrojowo-polityczne (Ratyński 2003). Dlatego, pomimo wieloletnich dążeń UE, oświata nadal pozostaje poza pełnymi procesami zjednoczeniowymi, gdyż każde państwo ukształtowało własny system edukacji, odmienne są sposoby zarządzania i administrowania nim oraz programy nauczania.

Kraje UE dążą do tego, by rozwój systemu edukacji wykazywał tendencję do wyprzedzania rozwoju ekonomicznego i społecznego, przygotowywał młodzież i dorosłych do przyszłości i do funkcjonowania w niej.

4. Podsumowanie

Edukacja jest finansowana głównie ze środków publicznych, ponad 90% nakładów na kształcenie na poziomie podstawowym, ponadpodstawowym i policealnym pochodzi z budżetu państwa. Wydatki na edukację wzrastają, ale nie zawsze tak szybko jak PKB. Odsetek PKB przeznaczony w Polsce na edukację jest podobny jak w innych państwach UE. Porównanie wydatków na edukację według parytetu siły nabywczej pieniądza uwidacznia, że w liczbach bezwzględnych w Polsce przeznaczana się relatywnie najmniej środków na edukację rocznie w przeliczeniu na ucznia/studenta. W przypadku szkolnictwa wyższego i wychowania przedszkolnego udział finansowania prywatnego jest wyższy niż w szkolnictwie podstawowym i średnim. W Polsce w 2003 roku wydatki prywatne na wychowanie przedszkolne stanowiły 14,5% całkowitych nakładów (w Niemczech i Austrii ponad 20%), średni udział wydatków prywatnych w 15 krajach UE był na poziomie 14,5%. Udział wydatków prywatnych w finansowaniu szkół szkół podstawowych i średnich wynosił 3,1% (w Wielkiej Brytanii i w Niemczech odpowiednio 13,5% i 17,9%). Udział środków prywatnych w finansowaniu kształcenia na poziomie wyższym waha się od powyżej 3% do powyżej 30% (w Polsce – 30,1%). Wysoki udział wydatków prywatnych w finansowaniu kształcenia na poziomie wyższym w Polsce wynika ze wzrostu liczby studentów w prywatnych szkołach wyższych.

We wszystkich analizowanych krajach rośnie poziom wykształcenia osób dorosłych, do czego niewątpliwie przyczynia się wzrastająca liczba ludzi młodych, zdobywających wykształcenie na poziomie średnim i wyższym. W Polsce w 2004 roku udział absolwentów szkół średnich do całej populacji osób w wieku typowym dla ukończenia tych szkół wynosił 79% (w Irlandii – 92%). Wyższe wykształcenie w Polsce w 2003 roku osiągnęło 14% populacji w wieku 25-64 lata (10% we Włoszech, 11% w Portugalii, ale ponad 30% w Danii, Finlandii i Szwecji), przy czym w większości krajów wskaźnik ten wzrasta w latach 2000-2003 (jego spadek we Francji i Luksemburgu jest związany z malejącą liczbą studentów spowodowaną niższym demograficznym).

Procentowy udział ludzi młodych w wieku 15–29 lat, którzy uczą się, syste-

matycznie wzrasta we wszystkich analizowanych krajach. Wydłuża się też czas przeznaczony na kształcenie. Dyplom szkoły średniej wraz z rosnącymi wymaganiami wobec kwalifikacji pracowników w wielu krajach jest niezbędnym minimum przy wchodzeniu na rynek pracy i jednocześnie podstawą do dalszej nauki i podnoszenia kwalifikacji. W Polsce niecałe 8% osób w wieku 20–24 lata nie zdobyło wykształcenia średniego, ale nadal znaczący odsetek młodych ludzi pozostaje jednocześnie poza systemem edukacji i rynkiem pracy.

Dostęp do zatrudnienia jest powiązany z osiągniętym poziomem wykształcenia, stopa bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem jest najniższa we wszystkich analizowanych krajach. W Polsce bezrobocie w grupie osób z poziomem wykształcenia średnim i poniżej średniego jest znacznie wyższe niż w pozostałych analizowanych krajach.

Przeciętna wielkość klasy w szkole podstawowej w Polsce to nieco powyżej 21 uczniów, a w gimnazjum 25 uczniów, liczba uczniów w klasach w szkołach prywatnych – szkołach podstawowych i w gimnazjach wynosi odpowiednio 12 uczniów i 16 uczniów i jest to najniższy wskaźnik wśród omawianych krajów. W Polsce w ciągu roku szkolnego uczniowie na wszystkich poziomach nauczania od podstawowego do wyższego uczą się przez 188 dni, a czas nauki wynosi 677 godzin i nie jest to najwyższa liczba godzin nauczania.

Place nauczycieli w szkołach publicznych z piętnastoletnim stażem nauczania w Polsce są najniższe spośród analizowanych krajów i nie są one zróżnicowane w zależności od poziomu kształcenia. W stosunku do PKB na jednego mieszkańca wskaźnik ten wynosił 0,83 (w 2004 roku). Wynagrodzenie nauczycieli pracujących w szkołach podstawowych i średnich z 15-letnim stażem nauczania w dolarach według parytetu siły nabywczej w 2004 roku wynosiły nieco ponad 10000 USD, a w Luksemburgu ponad 80000 USD.

Badania osiągnięć edukacyjnych w zakresie czytania, matematyki oraz czytania tekstu ze zrozumieniem wykazały w przypadku Polski, że poziom uczniów w tym zakresie jest tylko nieznacznie poniżej średniej. Natomiast w badaniach z wiedzy i umiejętności matematycznych piętnastolatków (PISA) uczniowie z Polski osiągnęli poziom zbliżony do średniej, co wskazuje,

że wydatki na edukację, czas nauki w szkole i poziom wynagrodzenia nauczycieli nie mają aż tak znaczącego wpływu na poziom nauczania w naszym kraju.

Informacje o autorce

Dr Ewa Krakowińska – adiunkt w Katedrze Gospodarki Narodowej Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
E-mail: EKrakow@mail.wz.uw.edu.pl.

Bibliografia

Dunaj, B. (red.) 1998. *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa: PWN.

Education at a Glance. 2005. OECD Indicators – 2005 Edition, Paryż.

Education at a Glance. 2006. OECD Indicators – 2006 Edition, Paryż.

Gęsicki, J. 2002. *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. nauk. M. Marody, Warszawa: Wyd. Nauk. Scholar.

Głąbicka, K. 2001. *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Aspekty aksjologiczne i prawne*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Głąbicka, K. 2004. *Polityka społeczna państwa polskiego u progu członkostwa w Unii Europejskiej*, Radom: Instytut Technologii Eksploatacji.

Komisja Europejska. 2007. *Living conditions in Europe. Data 2002-2005*, Eurostat pocketbook, Paryż.

OECD in Figurek. 2005. Paryż.

Ratyński, W. 2003. *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo Dyfin.

Skorupka, St., Auderska, H., Łempicka, Z. (red.) 1993. *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN.

Śleszyński, P. 2004. *Ekonomiczne uwarunkowania wyników sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego w latach 2002-2004*, Warszawa: Wyd. PAN, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania.

www.oecd.org/edu/eag 2005.

www.oecd.org/edu/eag 2006.